

odkriva zapletenost mehanizmov v delovanju KPJ in njenem odnosu do kominterne, kot tudi obratno, odvisnosti KPJ od kominternskih direktiv.

Očakovo delo je opremljeno s fotografskim gradivom, kronologijo Gorkičevega življenja in revolucionarnega delovanja ter uporabljenimi viri in literaturo, ki vključuje tudi popis njegovih del.

August Lešnik

Revolucija pod okriljem Kominterne. Izabrani spisi Milana Gorkiča. Beograd: Filip Višnjić in Književne novine, 1987. 399 strani.

V predgovoru k Izbranim spisom Milana Gorkiča je Božidar Jakšić zapisal, »naj Zbornik publicističnih del prvega človeka partije, katerega doprinos k njeni obnovi v obdobju 1932–1937 je nedvomen, doprinese k objektivnemu in treznemu ocenjevanju ne samo Gorkičeve vloge, temveč tudi mesta KPJ v zgodovinskih tokovih medvojnje jugoslovanske družbe. Izdaja Zbornika ni samo zapoznalo vračanje dolga pomembnemu akterju KPJ, temveč tudi znak, da dozoreva čas za nepristranske sodbe.«

Gorkičevo politično in publicistično delo ni niti majhno niti nepomembno. Za seboj je zapustil (pri 34 letih) dvesto del večjega in manjšega obsega; nekatera njegova dela, za katera vemo na podlagi dokumentov, da jih je napisal, do sedaj še niso odkrita. Iz obsežnega Gorkičevega dela je izdajatelj vključil v Zbornik dela, ki kažejo na širino piščevega političnega angažmaja in intelektualnega zanimanja. Izbrana dela so v Zborniku razdeljena na pet poglavij: Omladinski pokret, Mednarodne teme, Zbivanja u Jugoslaviji i zadaci KPJ, Kakav treba da bude komunista. Za revolucionarni izlaz iz krize; gre torej za tematsko in ne kronološko razdelitev.

Milan Gorkič je bil eden najplodovitejših partijskih piscev svojega časa. Njegov opus obsega na eni strani rigidne članke direktivnega značaja, objavljene predvsem v Proleteru in uradnih glasilih Kominterne, na drugi strani pa dela, v katerih prevladuje analitični pristop, npr. v člankih, objavljenih v Klasni borbi (Marksistični časopis KPJ). Analitični Gorkičev duh je prisoten predvsem v delih, ki so nastala po sprejetju politike ljudske fronte, kot tudi v delih, v katerih poskuša na teoretičen način osmisлити posamezne jugoslovanske probleme.

Izdajatelj je v Izbrane spise vključil tudi pomembno Gorkičevo knjigo Novim putevima (Pouke iz provala), izšlo 1937. leta. V njej je Gorkič iznesel vse svoje organizacijske in politične izkušnje ter začrtal poti, po katerih se bo gibal Partija v prihodnje, v novih pogojih razvoja in boja. Gorkičeva brošura, ki je izšla tik pred njegovo aretacijo, je kratek čas služila svojemu namenu, saj je bila po sklepu KI preklicana in njena uporaba prepovedana. Omenjeno delo ni zadnje Gorkičevo publicistično delo; napisal je še brošuro Za slobodu i pobjedu naroda. Ker je bil Gorkič aretiran v času tiskanja, so brošuro uničili v tisku. Podatke o brošuri je tako moč razbrati samo iz najave v časopisu Proleter, v kateri je rečeno, da najnovejše Gorkičevo delo obravnava »najvažnejše probleme ljudske fronte v Jugoslaviji... ter pojasnjuje stališče komunistov do najvažnejših političnih vprašanj«.

Z Izbranimi spisi ter Očakovo biografijo o Milanu Gorkiču smo tako dobili pomembni deli, ki na nov način osvetljujejo vlogo in pomen Milana Gorkiča in dejavnost partije v obdobju dvajsetih in tridesetih let. Mirno lahko tudi zapišemo, da obe deli pravzaprav pomenita prispevek k rehabilitaciji Milana Gorkiča pri nas ter istovrstno narekujejo smiselni popravek v dosedanji zgodovini Komunistične partije Jugoslavije.

August Lešnik

Jože Pirjevec, Tito, Stalin in Zahod. Ljubljana: Delavska enotnost, 1987. 251 strani.

Jože Pirjevec, profesor na tržaški filozofski fakulteti in specialist za zgodovino 19. in 20. stoletja (»Zgodovina Rusije v 19. stoletju«, »Niccolò Tommaseo med Italijo in Slavijo«, »Tržaški vozec«), osvetljuje v svojem delu »Tito, Stalin in Zahod« informbirojevski spor z vidika zahodne diplomacije. Delo, prvotno napisano in natisnjeno v italijanščini »Tito, Stalin e l'Occidente« (1985), smo dobili v slovenskem prevodu; avtor je za knjigo prejel nagrado Kidričevega sklada za leto 1988. Slovenski prevod Pirjevčevega dela sovпада s 40-letnico spora med Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo oziroma informbirojem, zato je prav, da se ob tem vprašamo, kaj prinaša novega v raziskovanju oziroma razumevanju kompleksnosti leta 1948, predvsem zato, ker temu problemu tudi naše zgodovinopisje zadnje čase posveča vse več pozornosti.

Pisec je delo razdelil na pet poglavij (Drsalec na ledu. Stalin in njegov mezinec. Nenačeln boj za načela. Vročje beograjsko poletje. V igro stopijo kraljice) in obrav-

nava — kot je že iz naslova knjige razvidno — gledanja zahodnoevropskih diplomacij in ZDA na jugoslovansko-sovjetski konflikt ter genezo jugoslovansko-sovjetskih odnosov po drugi svetovni vojni. Ta aspekt je izjemno pomemben, pa ne samo zato, ker je bil Zahod še nekaj mesecev po izbruhu spora prepričan, da je Jugoslavija najbolj vdan sovjetski satelit, temveč tudi zato, ker je spor daleč presegal odnose znotraj socialističnega tabora in dobival vse bolj poteze dogodka svetovnega pomena. Pri tem velja poudariti, da je Zahod na omenjeni spor gledal z vidika blokovske razdelitve sveta in ni hotel razumeti globokih sprememb znotraj vzhodnega dela onkraj železne zavese; istočasno pa se je tudi spraševal, ali bo Jugoslavija ob novonastalih težavah (gospodarska blokada, politična osamitev, vojaški pritisk) vstopila morebiti v zahodni tabor. Pirjevce se ne loteva leta 1948 celostno, pač pa raziskuje in analizira del tega kompleksa ter ga vključuje v organsko celoto. To pa sploh ne zmanjšuje vrednosti njegovega dela. Na podlagi raziskav arhivskega gradiva v Londonu, Washingtonu, Rimu, Parizu in drugod in študija zgodovinske in memoarske literature na omenjeno temo v najrazličnejših jezikih je avtor pravzaprav potrdil hipotezo, da je zahodna diplomacija gledala na informbirojevski spor v letu 1948 le z vidika blokovske politike. Pri tem velja pripomniti, da je avtor zasnoval okostje dela na študiju prispevkov naših avtorjev, predvsem Dedijerja in Đilasa; glede na to, da nam Jugoslovanom dela slednjega uradno niso dostopna, smo v Pirjevčevem delu zasledili seveda marsikaj »novega«. Avtorju gre nedvomno priznanje, da je opravil težaško raziskovalno delo, kar izpričuje med drugim tudi množina citiranega arhivskega gradiva in literature. Prav raziskava in uporaba arhivskega gradiva dajeta delu znanstveno vrednost.

Se nekaj besed glede nedostopnosti arhivskega gradiva; na zaprtost naših arhivov sta opozorila tako avtor kot tudi uvodničar knjige Peter Vodopivec. Pri tem moram pripomniti, da je žal v naših arhivih bore malo »novega« na temo »leto 1948«. Zakaj? Večinoma so tedanji akterji naše politike takratna dogajanja objavili že v svojih memoarih, po drugi strani pa so zapisniki najrazličnejših sej, tudi »zgodovinskih«, kolikor sem jih imel priliko videti, zelo skopi, nepopolni, da ne rečem neuporabni; pri tem velja pripomniti, da so zapisnikarji v glavnem zapisali sklepe, kajti stil političnega vodenja na vrhu se je odvijal »na štiri oči«, brez zapisnikarjev, še pred sejami. Drugače povedano, ključno arhivsko gradivo, ki bo potrdilo ali zavrglo vrsto hipotez v okviru kompleksa leta 1948 ni v Jugoslaviji, temveč v sovjetskih arhivih, ki pa ostajajo slejkoprej nedostopni.

August Lešnik

Foto album — izseljencev iz Benečije / degli emigranti della Benecia. S študijami o posameznih migracijskih obdobjih / Con saggi sui periodi del fenomeno migratorio. Fotografski Krožek Rečan. Trst 1986, 177 str. + 206 fotografij.

Izseljevanje iz Benečije v 19. in 20. stoletju moramo obravnavati kot del začasnega ali trajnega izseljevanja Slovencev iz domovine z željo, da bolje zaslužijo in si s tem izboljšajo življenjski standard. Ima pa mnoge specifičnosti, ki so posledica geografskega položaja, komunikacijske usmerjenosti proti Furlanski nižini in življenja v Italiji po letu 1866.

Poleg splošnih vzrokov izseljevanja, ki so značilni za vse moderne ekonomske migracije pri evropskih narodih v zadnjih dveh stoletjih (npr. odhajanje iz ekonomske zaostalosti v razvitejše predele sveta), so bili vedno prisotni tudi mikroekonomski, socialni, psihološki in drugi vzroki, ki so vzpodbujali k odhajanju v daljni svet. Pri izseljevanju beneških Slovencev najdemo določene skupne poteze z ostalimi slovenskimi tokovi, hkrati pa tudi vrsto posebnosti. Nanje opozorijo tudi avtorji spremnih besedil k posameznim poglavjem oziroma objavljenim sklopom fotografij (Ferruccio Clavara: Za novo oceno posledic emigracije na izvorno stvarnost, nepodpisani: »Guziranje« — posebnosti sezonskega selitvenega pojava v Nadiških dolinah, Giorgio Qualizza: Trajno izseljevanje iz Furlanije in nadiških dolin od leta 1877 do leta 1915, nepodpisani: Izseljevanje iz nadiških dolin v času med obema vojnama, nepodpisani: Izseljevanje od leta 1945 do leta 1970, nepodpisani: Zadnja emigracija (od leta 1970 dalje) in nepodpisani: »Dikle«).

Navedel bom samo nekaj misli, ki so se mi porodile ob branju tekstov, ki nam odkrivajo v bistvu tragičen svet slovenskega življa na tujem iz polpretekle zgodovine ter sodobnosti. Ob razmišljanjih o pojmu »izseljevanje« z vidika njegove opredelitve se marsikdaj uporabljajo različne vsebinske oznake: da o izseljevanju lahko govorimo le v primerih zapustitve države ali domovine v ožjem pomenu besede (t. j. etničnega prostora) ipd. Še najbolj negotova determinanta je čas, saj je večina odhajajočih na tuje verjela v skorajšnjo vrnitev, čeprav je ostala za vedno v novi domovini. Ne glede na pestrost opredelitev tega pojma je na obrobju zanimanja raziskovalne javnosti t. i. začasno oziroma sezonsko izseljevanje, ki je bilo močno prisotno tudi pri beneških